

Modern Yazar Profili Karşısında Sait Faik ve Sanatçının Bireyselliğini Yıkan Teknoloji: Matbaa

*The Technology that Destroys the Individuality of Sait Faik and the Artist in the Face of the Modern
Author Profile: Printing*

Esra KÜÇÜKTATIL

Sakarya University, Sakarya, Türkiye, esra.kucuktatil@ogr.sakarya.edu.tr, 0000-0002-3802-9883

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:
15.05.2023
Accepted/Kabul:
30.06.2023
Online/Çevirimiçi:
30.06.2023

Öz: Modern Türk Edebiyatı içerisinde Sait Faik, Ömer Seyfettin'in geleneksel hikâye anlatımı ile bağ kurarak modern bir çehre oluşturduğu Türk hikâyesine yeni bir yönelim kazandırmıştır. Sait Faik'in bireyi psikolojisi ile birlikte yansıtan yöneliminin modern bir sesi vardır. Durum hikâyesi olarak bilinen bu yönelim, kendi dönemindeki şiiri ve romanı da etkilemiştir.

Bireyin iç dünyasını aydınlatmayı önceleyen Sait Faik "Sevginin her şeyi başlatacağına inanır." Bu inanç Sait Faik'in hikâyeciliğinde birey, toplum ve duygu ekseninde kuvvetli bir gözlem gücü ve 'hümanist' bir iç görü ortaya çıkarır. Hayatlarına dikkat kesilmeyen insanların dünyası onun hikâyelerinde toplumsal yapı ile bireyin iç dünyası arasında bir köprü oluşturur. Yakaladığı saf, aynı zamanda şiirsel dil de bireyin iç dünyası ve toplumsal konumu arasındaki özgün ilişkinin atılımlarından biridir. Bu atılıma örnek teşkil edecek "Gramofon ve Yazı Makinesi" hikâyesi Sait Faik'in "Mahalle Kahvesi" kitabında yer almaktadır. Hikâyede gramofon ve yazı makinesi samimiyetin izini sürerken radyo ve matbaa ise samimiyet duygusunu zedeleyen nesne figürü taşır. Sanatçı bu açmazda gramofon ve yazı makinesinin yanında yer alırken matbaayı yalanların, dolanların aleti olarak niteler. Bu çalışmada Sait Faik'in matbaa ve matbaacılık faaliyetlerine bakış açısı "Gramofon ve Yazı Makinesi" hikâyesi üzerinden ele alınmıştır. Bahsedilen çatışmanın ana unsuru olan matbaa teknolojisinin yazar, eser ve toplum üzerindeki sosyolojik arka planına odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gramofon ve Yazı Makinesi, Sait Faik Abasıyanık, Mahalle Kahvesi, Matbaa, Yazarlık Figürleri.

Cite this article/Atf:
Küçüktatıl, E. (2023)
Modern Yazar Profili
Karşısında Sait Faik
ve Sanatçının
Bireyselliğini Yıkan
Teknoloji: Matbaa,
Sakarya Dil Dergisi,
1(1) (29-45).

Abstract: Within Modern Turkish Literature, Sait Faik has brought a new orientation to the Turkish story, which it has given a modern face by connecting with Ömer Seyfettin's traditional storytelling. Sait Faik's orientation that reflects the individual with his psychology has a modern voice. This orientation, known as the situation story, also influenced the poetry and novel of its time.

Prioritizing enlightening the inner world of the individual, Sait Faik believes that "Love will start everything." This belief reveals a strong power of observation and a 'humanistic' insight in the axis of individual, society and emotion in Sait Faik's storytelling. The world of people who do not pay attention to their lives creates a bridge between the social structure and the inner world of the individual in his stories. The pure, at the same time poetic language that he captures is one of the breakthroughs of the original relationship between the inner world of the individual and his social position. The story of "Gramophone and Writing Machine", which will set an example for this breakthrough, is included in Sait Faik's book "Mahalle Kahvesi". In the story, gramophone and typewriter follow the traces of sincerity, while the radio and printing press carry the object figure that damages the sense of sincerity. While the artist stands next to the gramophone and typewriter in this stalemate, he describes the printing press as a tool of lies and deception. In this study, Sait

Faik's point of view on printing and printing activities is discussed through the story "Gramophone and Writing Machine". It will focus on the sociological background of the printing technology, which is the main element of the mentioned conflict, on the author, the work and the society.

Keywords: *Gramophone and Writing Machine, Sait Faik Abasıyanık, Neighborhood Coffee, Printing, Writing Figures.*

Extended English Summary

Sait Faik Abasıyanık, who was born in Adapazarı in 1906, is a writer who has brought a modern look to the story adventure of Turkish literature. Sait Faik's understanding of writing was influenced by the social and cultural structure he was in, the tradition he grew up in, and his experiences abroad. The artist, who did not turn his back on the tradition he was in and fed by it, experienced a process that could be divided into two periods in his writing life. The author, who started to write stories during his high school years, made it a passion and handled his early works in a more event-based story format. In this process, the author, who could not find what he was looking for in the schools he studied, who had several unsuccessful attempts in his private life and business life, began to retreat into his own shell and his richness of hearing and perspective on events diversified over time. He sought small calculations, intimacy, difficulties and beauties in small people and experiences, and created the elements of reality from scratch by fictionalizing them. Thus, a second era began for the works written by the author and also for himself. This orientation, which stands out as a story of the situation, has determined the profile of Sait Faik as a writer in Modern Turkish Literature.

The story of the "Gramophone and the Writing Machine", which allows to examine the author's profile at various points, is included in the book "Neighborhood Coffee" published in 1950. The aforementioned story is located in a different position from the profile of the Burgazadalı of nature, human love, which the author usually is the subject of research. All of this is found as a subtext in reading the story and helps it gain different openings. Sait Faik criticizes modernism through objects in "The Gramophone and the Writing Machine", which he treats as a mixture of essays and stories. At the beginning of the story, while giving place to the comparison of the gramophone and the radio, he says that he finds the gramophone more sincere and close to him with various elements, but that the radio is also far from the element of sincerity. The author, who continues the text by comparing the writing machine and the printing press, classifies the printing press as "the machine of lies" and compares the writing machine to the gramophone. The reasons behind these comparisons and analogies are found in the author's life. Therefore, in the light of these conflicts, the existence of a sociological background through the relationship between author - work - society in the context of the story draws attention. Sait Faik is loaded with objects that destroy the element of intimacy, leave individuality in the background and do not recognize the space of freedom that the person wants. The gramophone and the writing machine, on the other hand, give the person freedom of choice and allow him to maintain his individuality.

The evaluation of the story is also discussed at two points at this stage. Sait Faik's first idea comes from his desire to capture the emphasis on sincerity that stems from his temperament and that he constantly includes in his stories. In this regard, sincerity and individuality are the first reasons why the author criticizes the printing press and the radio

negatively. When we look at it, the transformation of the press and book sector as a 'sector' and the patronage system in our traditional culture changing face and creating a market have increased the number of bespoke texts dependent on the boss or the reader. When this is the side exhibited, the opportunity for individual authors to speak has narrowed. Therefore, the sides that the author chooses over the objects are first examined with the concept of individuality.

The second point examined is the grip created by the economy. The fact that Sait Faik did not suffer from his family's livelihood does not mean that he was completely away from economic activities. When the printing world creates a sector, it organizes it in a capital-based way, and in fact, it is the monetary economy that provides all the flow. The consumer society formed in the modern period is the one that directs this flow and sometimes is affected by it. The author experiences the pain of this especially in the process of publishing books. The fact that the language used and the type of story based on the situation preferred by the readership do not have the function that triggers the element of 'curiosity', the intervention of book covers, processes such as printing books with a flurry of showcases are the obstacles that the press sector carries with it. The author also faced situations such as returning from bookstores empty-handed, interfering with the content of the text he was going to write, and had a negative attitude towards the printing press, which was the product of a mechanized system. In addition to this negativity, the effect of the concepts of censorship and copyright with the printing press has brought about economic pains by restricting both the author's freedom of writing and his individual space. The fact that the printing world did not stand by the author in the face of censorship left Sait Faik and our other writers alone in particular. In this loneliness, the author, who tried to suppress the pains of the modern period with his paper and pen, did not hold back from his passion for 'writing'. What it transforms with pen and paper is not only the path that reality takes into fiction, but also itself. Writing is the act that breaks the uniform patterns of the printing press, revealing the world of the mind in a pure way. Sait Faik takes refuge in this purity and the originality that writing brings within itself.

What is symbolized through objects are actually the faces of modernism, and these faces are actually connected to a single place 'printing press'. Although the objects chosen by Sait Faik are critical in terms of relating to each other, it is seen that individuality and economic pincer come to the fore in every field. The author refuses to be dependent on the capital market, but neither is he independent of it. The element that manifests itself in a pincer will also make it possible for each of them to have a negative attitude towards the printing press, which is the beginning.

1. Giriş

Edebî eserin toplumla ilişkisi genellikle eserlerin içeriği üzerinden ele alınır. Oysa bir edebî eser, ortaya çıkarken etrafındaki tüm somut gerçeklikten maddî olarak da etkilenir. Yani eser ortaya çıkarken toplumsal arka planında işlemeye devam eden tüm süreçler, o eserin yaratımında çeşitli yönlerden etki sahibidir. Sosyal ve ekonomik yapı, matbaa teknolojileri, eserin yazara getirisi gibi birçok somut denetleyici eserin oluşumunda tahmin edildiğinden daha fazla bir etkiye sahiptir. Bu etki, edebiyat sosyolojisine de geniş bir çalışma alanı sunar. *“Her edebiyat vakası, yazarlar, kitaplar ve okuyucuları, genel anlamda yaratıcıları, eserleri ve halkı hatırmıza getirir. Edebiyat vakası, sanattan, teknolojiden, ticaretten pay alan (...) bir değiş tokuş devresidir”* (Escarpit, 1993: 5). Bu döngü içerisinde yazar, eserin temel yaratıcısı olması hasebiyle oldukça önemli bir noktadadır. Edebî eser yaratıcısı olan yazar,

çevresindeki somut etkileri doğrudan eserinin biçimine ve içeriğine taşıyan bir dönüştürücüdür. Bu açıdan ‘yazar’ sadece kalem kullanmak gibi teknik bir işlev üstlenmekten ziyade bir duygu ve düşünce işçisi olarak algılanır. Muhammed Hüküm’ün “Yazarlığın Değişimi” adlı yazısında belirttiği gibi modern dönemin kalem ve kâğıt kullanan ‘araçsallaştırılmış yazar’ profili öncesinde, bu roldeki kişilerin toplum içindeki konumunda duygu ve düşünce aktarımı ön plana çıkmaktadır (Hüküm, 2019: 60). Yazarın toplum içinde etkin bir aktör olması bu açıdan bakıldığında onun teknik yönünden ziyade insani yönü ile ilgilidir. Matbaanın icadı bu noktada yazarın toplumsal konumu üzerinde büyük bir değişiklik yaratmıştır. Bir yandan yazarın teknik işlevi elinden alınmış, öte yandan eserin yayılmasındaki büyük kolaylıkla ‘yazar’ figürünün bir birey olarak ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Matbaanın icadından önce eser yaratıcısı, sözün büyüsünü içinde barındıran bir konumdadır ve daha çok söyleyici ve eyleyici bir roledir. Sözlü kültürün ilk söyleyicileri, dinleyicilerini yaratmak için epik kültürden, dinden ve doğanın ritminden destek alır. Eser yaratıcısı henüz birey değildir. Kolektif şuurun temsilcisi olarak anonim bir kimliğe sahiptir. Dolayısıyla sanat eseri de kolektif bir söz olarak dolaşımındadır. Destan söyleyicisi bu döngünün devamlılığını sağlarken söze kattığı ritim ve ahenkle kendi varlığını her an kolektif şuura ekler. Dilden dile dolaşan destanlar, dualar, ritüeller, şiirler zaman içerisinde en iyi formunu bir yazarın kusursuz örneği yakalamasıyla ön plana çıkar.

Aziz Bonaventure’nin epik dönem sonrasında yazarlığı; kâtiplik (kopyacı, müstensih) olarak ifade etmesi de henüz birey olarak yaratıcı pozisyonda bulunmadığının göstergesi olarak okunabilir. Orta Çağ’da daha çok ilahi kitapların yaygınlaşması için uğraşan bu yazar figürlerine bakıldığında topluma mâl olmuş bir şuurun izleri görülebilir. Bu yazar figürü için önemli olan Fatih Altuğ’un deyiimiyle ‘hakikate uygun’ eserler vermektir. Hakikatten kastı ise daha çok dinle ilişkili ortaya çıkmış ve kısıtlı bir biçimde yazıya geçirilmiş topluma dair, ona uygun eserlerdir. Kutsal kitapların çoğaltılması, kopyalanması görevini üstlenen bu çağın yazarı, yaratıcı bir konumda değildir. Kopyaladığı kitaplardan bilgi edinen, bu bilgi sayesinde çevresine göre önde konumda olan bir aktarıcıdır. Fakat daha çok ‘öğrenci’ konumunda telakki edilebilecek bir figürdür. Yaratıcı yazar figürünün ortaya çıkması için Orta Çağ’ın güçlü idealist yapısının çözülmesi gerekecektir. Ancak yazarlık figürleri konusundaki tüm bu tanımlamaları ve yorumları kökünden değiştiren şey baskı devrimi olmuştur. “*Bu hızlı ve köklü dönüşüm, matbu kültür ve yazma kültürü arasında değerler çatışması doğurur*” (Altuğ, 2019: 35). Toplum tarafından özümsemiş olan kültürel unsurların değişimi oldukça meşakkatli bir süreçtir. Durum böyle olunca matbaa hem hayranlığın hem de korkunun sembolü haline gelir. Böylece değerler çatışması her dönem sıcak kalmış ve yeni yazar profilinin oluşmasına kaynaklık etmiştir.

Geleneksel yazar figürü, matbaanın icadıyla yerini modern yazar tipine bırakır. Orta Çağ’da imparatorlardan, zenginlerden, dinî otoritelerden destek alan ve onlar sayesinde yaşamlarını idame ettiren müstensihler, hattatlar veya yaratıcı yazarlar şartların değişmesi ile sermaye döngüsünün karşısında yalnız kalmıştır. Bu tip hamilik sisteminden çıkmış, matbaanın icadı ile sürekli matbaaya yazı yetiştirmeye çalışan bir işçi haline gelmiştir. Ayrıcalıklı sanatkar konumundan sermayenin ücretli işçisi konumuna doğru ilerlemiştir.

Yazar açısından bakıldığında bu gelişmeler başka bir tartışma alanı ortaya çıkarır. Bir matbaaya ‘ürün’ olarak eserini götüren yazar ‘telif’ kavramı ile karşılaşır. Çünkü bu süreçte “*kelime üretim sürecinin ayrılmaz bir parçası olmuş,*

bir tür metaya dönüşmüştür” (Ong, 2020: 141). Bu sebeple yazarın eseriyle kurduğu mülkiyet ilişkisi matbaa ile şekillenmeye başlamıştır. Artık yazar, piyasanın öznesi değil nesnesi konumuna gelmiştir. Romantik yazar profili bu modern duruma karşı geliştirilmiş bir tepki olarak ortaya çıkar. O, modernizmin mekanik dayatmalarına karşı tabiata ve duygulara döner. Dünyaya karşı coşkulu bir tavır takınır. Fatih Altuğ’un ifadesiyle “*Toplumsallık aracılığıyla bir dile maruz kaldığında bile, tekil doğası sayesinde o dili temellük edebilir ve kendisini ifade etmek için bir mecraya dönüştürebilir*” (Alver, 2019: 38). Bu dönüşüm her yazarda ve her dönemde farklı seyirler izlemiş, Türk edebiyatı içerisinde belirli kırılma noktaları yaşamıştır.

Türk edebiyatı için her ne kadar Tanzimat döneminde yazarların basın ve matbaacılık konusunda yatırımcı pozisyonunda olduğu gözlemlenmişse de bu uzun sürmemiştir. Yazarlıkla çok ilişkili olmayan sermaye sahiplerinin matbaa ve yayıncılık konusuna yatırım yapmaları, kârın belirlediği uzmanlaşmaya yönelik gelişmelerle birlikte okunabilir.

Hikâye türü üzerinden yapılan modernizm okumalarında Sait Faik’in hem yazarlık figürleri açısından hem modernleşme açısından oldukça ilginç bir konumda olduğu belirlenebilir. Sait Faik sanata ve doğaya yönelerek kurguladığı hikâyelerinde modern dönemin içinde yaşamasına rağmen örtük bir direniş göstererek aykırı bir yazar profili çizer. Yapay bir duyarlılıktan uzak, tabiatı özümseyerek romantik bir figüre yaklaşan Sait Faik bir açıdan da modern bir söyleyişin Türk hikâyeciliğindeki özgün sesidir.

2. Öykü Serüvenimize Sıradışı Bir Yazar: Sait Faik

Modern Türk edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilebilecek Tanzimat süreci, Türk edebiyatında edebî türler açısından, yazarlığın toplumsal konumu açısından ve sanatçıların bireysel gelişimleri açısından büyük değişikliklerin ortaya çıktığı dönemdir. Matbaanın işlevsel olarak kullanılması ve gazeteciliğin gelişimi, kamuoyunun oluşumu, edebiyat döngüsü içinde yazar, okur ve eser açısından büyük sarsıntılar yaratır. Bu sarsıntılar kendine has bir konumu bulunan Divan edebiyatı sanatçılarından oldukça farklı bir konumda “modern yazar” figürünün ortaya çıkmasına sebep olur.

Orta Çağ’da bütün dünyada hâkim olan sanatsal hamilik sisteminin yıkılışı, yazarın bir birey olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Yazarın birey olarak ayakta durabilmesi için matbaacılık ve gazetecilik kavramlarının ekonomik getirisinin oldukça etkili sonuçları ortaya çıkmıştır. Kamuoyunun ortaya çıkışından ideolojilerin yaygınlaşmasına kadar birçok toplumsal ilerleme biçimi yazar figürü ile ilişki kurmuştur. Tanzimat’la uç veren, Cumhuriyet sonrasında belirginleşen modern yazar figürü, sanatçı ruh ve ekonomik-toplumsal sorumluluklar ortasında kalmış bir çizgidedir.

Sait Faik, bu açıdan modern yazar figürünün oldukça özgün örneklerinden biridir. O, modernite içerisine doğmuş olmasına rağmen uzmana dönüşen yazar kimliklerinden sıyrılır. Modern dönem içerisinde “*profesyonelleşmek duygudan uzaklaşmak anlamına gelmektir çoğunlukla*” (Hüküm, 2019: 62). Bu minvalde Sait Faik, gerçekliği en baştan kurgularken duyguya sığınmıştır. Bu sebeple Sait Faik profilinin profesyonellikten uzakta konumlandığını belirtmek gerekir. Modern işleyiş karşısında da “yazıcı” kimliğini kabul ettirme noktasında problemler yaşamıştır.

Sait Faik; amatör, romantik ve duygusal bir perspektifle modernizmin profesyonel kâr odaklı yönelimleri arasında bir noktada özgünlüğünü inşa eder.

“1930’lardan sonra Türk edebiyatında hem işlediği temalar hem de anlatım tekniklerindeki yenilikler bakımından ses getirmeye başlayan Sait Faik Abasıyanık’ın hikâyelerinde de tabiat ve çevre duyarlılığı, tabiat ve hayvan sevgisinin yanı sıra insanın çevre üzerindeki mütehakkim tavrını yansıtacak biçimde işlenmektedir. Abasıyanık’ın eserlerinde tabiat ya da geniş anlamıyla çevre, sadece estetik hazlar uyandıran, insan duyularına seslenen bir dinginlik, hayal sığınağı ya da insanın ihtiyaçlarını karşılayan bir sistem olarak değil aynı zamanda bir varlık, bir özne olarak yer edinir” (Kavaz ve Kanter, 2022: 102). Bu yönelim dahi Abasıyanık’ın modernizme karşı doğadan ve ruhtan destek alan bir yönelimi olduğunu gösterir.

Yazarın kimliği toplum karşısında ve kitap piyasasında kabul noktasında iniş çıkışları olan bir vaziyettedir. Oysaki tüketim toplumunun ve piyasanın istekleri, yazarın estetik kaygıyla biçimlenen profili ile uyuşmaz. Nihan Kaya’nın “Yazma Cesareti” kitabında da ifade ettiği gibi “Yazar, herkes gibi yaşayamayan kimsedir. (...) Nitekim yazmak, bu yaşama güçlüğünden doğan bir istek ve ihtiyaçtır” (Kaya, 2019:209, 210). Bahsedilen güçlük, dünyanın maddi kaygılarla çevrelenmiş kuralları karşısında bir özgürlük alanının savunusu olarak da düşünülebilir.

Sait Faik hayatı boyunca maddî anlamda büyük güçlüklerle karşılaşmamış bir yazardır. Sait Faik’in maddi güçlükler yaşamamış olması onun yaşamın türlü güçlükleri karşısında uzak bir konumda olduğu anlamına gelmemelidir. Onun mücadelesi maddeyi önceleyen ruh ile onu umursamayan estetik kaygı arasındaki çatışma ile anlam kazanır. O, karşısına çıkan tüm bu güçlükler karşısında özgün direnme biçimleri geliştiren yaşayan ve bunu aktaran kişidir. Bu direniş modern maddeciliğin de karşısında bir noktada konumlanır. Yazarlık üzerine bina edilmeye çalıştığı tüm estetik direnişe rağmen “Yazıcılığın Yirminci Senesinde” adlı yazısındaki aktarımına göre meslek hanesine bir türlü ‘yazar’ diye not düşürememiş, hiçbir matbuat kapısı buna yanaşmamıştır (Abasıyanık, 1993: 158). Sait Faik, bu olayın kendisini çok sarstığını ifade eder. Karşılaştığı bu tavrı, bir mesleki adlandırmanın reddinden ziyade bir var oluş meselesi olarak düşündüğünü söylemek abartı olmaz. Sait Faik’in yazarlık açısından kendini bulduğu bu belirsiz konum, eserlerinin içeriğinde ve yaşamında çeşitli sembol ve anlatımlarla kendini gösterir. Bu durumun onun eserlerinde var olmakla ilgili problemleri beslediğini de söylemek mümkündür.

3. Sanatkârlığa Yakın Profesyonelliğe Uzak: Sait Faik’in Yazar Profilinin Çerçevesi

Tüm bu yazarlık bahsinin Türk edebiyatı tarihinde türlerle ilgili önemli kırılma noktaları ile ilişkili bir yönünün olduğunu belirtmek gerekir. Sait Faik’in hikâye türü açısından sunduğu profil ile özgün bir konumda olduğu fark edilebilir. Geleneksel anlatı biçimi ile bağ kuran hikâye tarzı, Sait Faik ile güncellenmiş ve Çehov öykücülüğünde gelişme alanı bulmuştur. Kendinden önceki birikimi de önüne katarak ilerleyen Sait Faik’in gelenek ile bağı özellikle ilk dönem hikâyelerinde “Semaver” (1936) “Sarnıç” (1939) “Şahmerdan” (1940) görülmektedir. İlk dönem eserlerinde karakterleri, gündelik hayatın içindedir ve insan profilini yaşamın tekdüzeliği ile birlikte ele alır. Özellikle 1948 sonrası yazarlığının ikinci aşamasında ise yaşamlarıyla ilgi odağı olmayan, merak edilmeyen insanların dünyasına girip orada kaderine razı kişilerin hayatlarını inceleme heyecanına kapılacaktır. Bu durum onun yazarlığı için kırılma noktasını oluşturacak ve edebiyat dünyasında hikâye türü içerisinde kuralları yıkan yazar profili

çizecektir. Bu bağlamda Orhan Veli şiirde neyse Sait Faik de hikâyede odur. Her ikisi de sıradışı, yaratıcılık açısından özgürlüğüne düşkün ve toplumdaki kopmadan toplumun ruh durumu hakkında bireysel yorumlamalara imkân tanıyan eserler ortaya koyan sanatçılar olarak değerlendirilebilir.

Yazarın hikâye türü içerisinde yerini vurgulayan bir diğer nokta da kullanmış olduğu dildir. Şiirsel ve birçok kişinin 'savruk' olarak nitelendirdiği yazma biçimi; modern bir özellikten ziyade romantik bir tavidir. Aynı zamanda gazetecilik ile de uğraşan sanatçının iki alanda kullanmış olduğu dil birbirine yakındır. Gürsel Korat'ın da "*Dil, Edebiyat ve İletişim*" eserinde ifade ettiğine göre "*Sait Faik'e gazetecilikten bakıldığında edebiyatçılığı nasıl fark ediliyorsa edebiyattan bakıldığında da onun gazeteci gibi görünmesinin nedeni bu olsa gerektir*" (Korat, 2022: 51). Fakat gazeteci kimliğinden daha baskın olan hikâyeci kimliği modern gazeteci profili ile psikolojik ve varoluşsal açıdan çatışma noktaları ortaya çıkarır.

Tanzimat dönemi itibarıyla gazetecilik ve edebiyat birlikte icra edilmiş ve birbirini beslemiştir. Sermaye piyasasının gazeteleri etkisi altına almadığı dönemlerde yazarın iki kimliği arasında büyük farklılıklar görülmez ancak ne zaman ki gazete ve edebiyat uzaklaşmaya başlar işte o zaman kullanılan dilde ve genel anlamıyla yazar profillerinde farklılıklar gözlenir. Bu açıdan bakıldığında Sait Faik'in en belirleyici özelliklerinden biri olarak kabul edilecek üslubunun da modern gazetecilik dilinin beklentisine karşılık veremediği gözlemlenebilir. Bu durum Sait Faik'in mesleki olarak 'gazeteci' ifadesi ile anılmamasının da nedenlerinden biridir. Onun profili modern kapitalist meslek tasniflerinin dışında kendine yer arayan bir konumdadır.

Sait Faik'in yazar profili sanatçı kişiliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu sanatkâr kişilik profesyonelliğe mesafeli iken sanatın bütün dallarına yaklaşma çabası içerisindeydir. Nitekim Sait Faik, öykülerini kurgularken farklı sanat dallarından da beslenir. Resim, müzik, heykel gibi unsurlara da yer vermesi onun hayal dünyasının doğrudan 'sanatkârlık' ile ilişki kurma isteğinde olduğunu gösterir. Söz gelimi "Kendi Kendime" hikâyesinde bir zamanlar Arif Dino'nun "Resim yaparken evvela muhiti çizeceksiniz. Sonra dâhili teferruata geçersiniz" (Abasıyanık, 2014:28) sözünü hatırlamış ve bu sözü yazma eylemine ve hikâye oluşturma tekniğine uygulamak istemiştir. Sait Faik tabiatı ele alırken adeta ressamın eserleri onun gözünde canlanır. Yazar mekanikleşmiş, yapay tekrarlardan ziyade doğal döngü içinde yeniden var oluşlara, yeniden yaratımlara kapı aralar. "Bir Kaya Parçası Gibi" hikâyesinde tabiatı ele alırken Kınalı'nın yamacını "Van Gogh gibi asılmıştı" diye aktararak sözlerine şöyle devam eder: "*Birden değişiyor, bozuluyor, oyun devam edip gidiyordu*" (Abasıyanık, 2014:41). Bahsettiği bu değişim doğal bir döngünün sonucudur. Saftır ve insanı saflığıyla büyüler. Gürsel Aytaç'ın "*Edebiyat ve Kültür*" eserinde J.J. Rousseau'nun "*Emil ya da Eğitim Üzerine*" romanı için ünlü "tabiata dön!" ilkesine atıfta bulunması da romantik duyuların tabiat ile alakasını gösterir. "*Doğa, en iyi öğretmendir ilkesi üzerine kurar romanını*" (Aytaç, 2005: 117). Bu noktada doğaya sığınmak sanatçının yazarlık yönünü perçinlemiştir. Tabiatın başına buyrukluğu ve göz kamaştırıcı güzellikleri onun kullanacağı dili, hayata, insanlara ve hatta kendisine bakış açısını da romantik bir duyula dönüştüreceğini gösterecektir.

Sait Faik için müzik unsuru ise başlı başına hayal dünyasını besleyen bir daldır. Yazar olarak içinde bulunduğu duygu yoğunluğunu ve doğaya dair romantik duyusunu pekiştirir. "Türk Ülkesi" hikâyesinde anlatıcının akış içerisinde

sazın sesini duymasıyla etrafına dair farkındalığı artar. “*O yüz bin satan gazetelerin, adi romanların, çirkin ve meşhur sesli radyo hanendelerinin, ümitsiz, gününü gün etmeye çalışan politikacıların gürültüsünden sezilmeyen bir musiki gibi bir şeydi*” (Abasıyanık, 2014:93). Bu, anlatıcı için radyoyu, gazeteleri, kötü romanları görmezden gelmesini sağlayan bir sestir. Yazar radyoyu doğayı tamamlayan bir bileşen olarak görmez. Her defasında ondan kaçıp hikâyenin sonunda kaval sesine takılı kalması gibi samimi nesnelere yönelir. Bu durum takıntılı bir nostalji sevdasından değil; yazarın samimiyet duygusu aramasından kaynaklanmaktadır.

Bahsi edilen eserlerinden hareketle Sait Faik hikâye yazarken kullandığı stratejilerin somut bir getiriden ziyade, saf bir sanat ilgisine atıfta bulunduğu söylenebilir. Bu onun yazar profili olarak romantik figüre kaçışının kurgu dünyasındaki izdüşümleri olarak okunabilir.

4. Sait Faik, Modernite ve Matbaa

Matbaanın icadıyla birlikte sanatçının toplum içindeki konumunda büyük bir değişim ortaya çıkar. Bu değişim bir yandan bireyselliği ve sanatın özerkliğini destekleyip sanatkârı özgür kılarken öte yandan onu matbaa sahiplerinin işçisi haline getirir. Gazetelerde muharrir, yazıcı, müstensih olarak çalışan yazarların bireysel duyarlılıklarının gazete tarafından sınırlandırıldığı söylenebilir. Bu çerçevede sanatçının matbaanın merkezde olduğu edebiyat döngüsü içinde kabul görmesi önce matbuat dünyasında takıldığı engelleri aşmasıyla mümkün hale gelmektedir. Eserin matbuat dünyasında kabul görmesi ise piyasa değeriyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla modern çağda yazarın sosyolojik konumunu belirleyen en önemli etkenlerden birisi ve diğer her şeyin temeli ‘matbaa’ olmuştur. “*Matbaanın icadı ile keskin bir rol değişimi yaşayan yazarların hamilerini kaybetmeleri, telif hakkı, yaşamı idame etmek için bir meslek ihtiyacı gibi büyük problemleri ortaya çıkmıştır*” (Tüzer ve Hüküm, 2019: 111).

1906 Adapazarı doğumlu olan Sait Faik, ailesinin maddî durumunun da iyi olması vesilesiyle geçim sıkıntısı derdine mesai ayıran birisi olmamıştır. Kitap basımından elde edeceği gelire aslında ihtiyacı yoktur. Yazarın matbaa ile ilk yol ayrımı da burada başlar. Sait Faik, yazma işini gelir getirme işlevinin çok daha ötesinde bir yere konumlandırır. Yazmak onun için var olmanın anahtarı niteliğindedir. “*Sanatçının toplum içinde yaşayan fakat algıları toplumdaki insanlardan daha farklı bir mekanizmayla çalışan bir kişilik*” (Tüzer ve Hüküm, 2019: 110) olması bu noktada dikkat çeker. Bir yazarın toplumsal konumunu şekillendiren en önemli faktörlerden birisi toplum tarafından gördüğü destektir. Bu destek onu başarılı ya da başarısız yapmaz ancak sanatçının sosyolojik bir unsur olarak nerede ve nasıl durduğunu göstermesi açısından önem arz eder.

Sait Faik’in de meslek hanesine yazarlığı yazdıramamış olması matbuat dünyasının yazarlık mesleğine nasıl baktığını özetleyen bir durumdur. Bu olay karşısında yazar, “*Eskiden utanır, kekeler, kendimin de pek şüpheli bulduğum bir ‘muharririm’ derdim. Ne enayi imişim. Ben halis muhlis yazıcı imişim yahu! Yazıcı olmasam muhakkak bu iki yerden de şatafatlı birer kâğıt alırdım. Çünkü her iki yerde de eline kalem sürmemişler, sürüp de en azından para kazanmak gayesi gütmemişler bir tane yok*” (Abasıyanık, 1993: 160,161) ifadeleriyle yazıcılığın para serüvenine kurban edilmesini eleştirir. Aslında burada eleştirisi cesaret göstermeyen ve yazarının yanında yer almayan yayıncılardır. Sait Faik’in yaşadığı tam olarak budur. Yazarın bu konuda duruşu ve düşünceleri oldukça nettir.

Sait Faik, yayınevlerine hikâyeler bırakırken bir süre sonra bunların ısmarlama metinlere dönüştüğünü fark eder. “Yazarın yazarlık yaptığı kısım sadece daktilo, kâğıt, bilgisayar başında yazmaya çalışan, bazen de ilham bekleyen bir yazar görüntüsünden ibaretmiş gibi verilir” (Kaya, 2019: 210). Durum böyle olunca ısmarlama metinler verilmesi doğal görülmeye başlanır. Süreç meselesi olan bu durumda yazarın konumu ve yaşamdan aldığı öz, yapay bağlarla kurulmaya başlanmıştır. Matbaa makinesinin yarattığı hızın ve buna bağlı olarak yazıya artan talebin bir sonucu olan bu durum karşısında patron baskısıyla yazmak ve sermaye piyasasının içinde kendi tarzından ödün vermek Sait Faik’e uygun gelmez. Oysaki toplumun sorunlarına yeterince eğilmediği için eleştirilen sanatkar, insanlığa ait tüm bu sorunları hikâyelerinde eriterek vermiştir. Bu noktada Tahir Alangu’nun yazarın öyküleri için ‘saklambaç oyunu’ ifadesi yerinde bir benzetmedir.

Sait Faik bir balıkçının gündelik hayatını aktarırken ya da yoldan geçen herhangi bir insana dikkatleri toplarken yüzeyselliğin ardında bir mesele olduğunu hissettirme uğraşındadır. Saklambaç oyunu aslında yazarın dünyayı kurgusallaştırırken kurguyu da dünyevileştirmesinden gelmektedir ve böylece yazar dönüştürücü işlevi görmekle birlikte matbuat dünyasının alışık olmadığı bir profil çizmektedir.

Sanatçı, “Haritada Bir Nokta” hikâyesinde gemideki balıkları boşaltmaya yardım eden adama balık verilmemesiyle patlayan isyanını ancak kalem ve kâğıdıyla dizginler. Tütüncüye koşup kâğıt kaleme sarılması ve kalemi öperek “Yazmasam deli olacaktım” ifadesini kullanması bu noktada dikkate değer bir husustur. Sait Faik’in yazma eylemini kendisi ve tüm yazarlar için varoluşsal bir mesele haline getiren bu cümlesi, yazarlık açısından oldukça özgün ve dikkate değer bir saptamadır.

Onun toplumsal meseleler karşısında bildiği ve kullandığı temel yöntem budur. Dünyanın oyalayıcı yönü karşısında önce yazmaktan vazgeçen fakat yazmanın varoluşsal bir zorunluluk olduğunu fark ettikten sonra ona tüm duyguları ile teslim olan bir kişiliğin sembolizasyonudur. Bu kişilik bir kişinin özelliği değil gerçek yazarın temel gereklerinden biri olarak ifade edilmiştir.

Mizacı itibariyle hayat karşısında keskin köşeleri olmayan yazarın, hikâyede yazma eylemini bu kadar merkezi bir konuma alması dikkat çekicidir. Yazma eylemine bağlı olarak gelişen anlatma kaygısı alenen yapılan bir faaliyet değildir. Kalemi öperek isyanını dizginlemesi dünyayı çok önemsemeyen bireyin yazma eylemine karşı geliştirdiği yoğun bir duygunun dışavurumu olarak okunmalıdır. Bu eylem Sait Faik’i adeta ait olmak istediği hayata yakınlaştırır. Yazmak, kalem ve kâğıt unsuru onun gerçekleri hayal dünyasında işlemesine küçük insanlara daha da yakın hissetmesine aracı olandır. Aslında bu zamansızlığın sunduğu rahatlığı gösterir. Tütüncüye koşması da kalem ve kâğıdın ona tanıdığı sonsuzluğa koşmaktır bir nevi. Bu çatışmayı yazarın “Son Kuşlar” adlı hikâyesinde de başka bir sembolizasyon içinde görmek mümkündür.

“Kimi gökyüzünden bir uçak homurtusu gelir. İçindeki, şimdi Yeşilköy’e incek yolcuları düşündüğüm, yalnız bu yazıyı yazarken oldu. Ondan evvel de uçaklar geçmişti. Ama hiç içindeki yolcuların Yeşilköy’e neredeyse inceklerini, daha şu iki satırın sonunda inmiş bile olduklarını düşünmemiştim” (Abasıyanık, 2014: 2).

“Kısa fakat etkili anlatıma sahip olan Meserret Oteli hikâyesi belirsiz alanlar ve boşlukları değerlendirme noktasında okura geniş imkânlar sunan bir hikâye olarak karşımıza çıkar” (Güler, 2022: 142). Bu boşluklu tavır da hem modern hem de doğal bir yazma biçiminin örneğini sunar.

Yazar, yaşayarak yazacaklarını kurgular ama yazarak yeni yaşamlar da üretir. Bu yazma eylemi somut davranışlarla -kalemi öpmek, tütüncüye koşmak- ona hayal etmenin araçları gibi görünür. Yazmak, Sait Faik’e bir yazar olarak kendini gerçekleştirme ve gerçekliği somut olarak inşa etme fırsatı da sunar. Sanatçının hikâyelerinde kalem, kâğıt ve yazmak eylemi minnet duyulan unsurlar olarak aktarılırken matbaa makinesinin ve onun yarattığı evrenin olumlu tarafına rastlanmaması tesadüf değildir. Donuk bir nitelik taşıyan bu makine yazarı güzelliklerle buluşturamaz. Kalem ve kâğıtta olduğu gibi isyanını bastırmaz aksine yeni isyanlar yaratır. Koşma eyleminin getirdiği özgürlük matbaa ile sembolleşen modern çerçevenin kurallarına uymaz. Dolayısıyla matbaa ile karşı karşıya gelmek kaçınılmazdır.

5. Özgürlük, Bireyselleşme ve Sansür Karşısında Sait Faik

Sait Faik’in matbuat dünyasında durduğu noktayı belirleyen bir diğer etken ise sansürdür. Matbaa faaliyetleriyle kendisini yoğun olarak gösteren sansür, yazma özgürlüğünü ve kişinin var olma mücadelesini engeller. Ticari bir işletme olarak matbuat tekelleri sansür karşısında kendi çıkarları doğrultusunda yatırımlarını belirlerler. Fakat sanat bu tür bir sınırlamayı kabul etmez. Sait Faik, bu anlamda da matbuat aleminin modern çıkarıcılığının karşısında konumlanır. Yazarın 1944 yılında ailesinin imkânlarıyla yayımladığı “*Medarı Maişet Motoru*” romanının toplatılması ve sansüre uğraması aynı zamanda hikâyeleri sebebiyle sorgulanması Sait Faik’i siyaset, politika karşısında geri planda durmaya yöneltmiştir. Eserlerinin sansüre uğraması, almış olduğu eleştiriler onun matbaa ve matbuat alemi ile olan ilişkisini doğrudan belirlemiş ve tüm bunlar yıllar geçse de adından söz edilmesini engelleyememiştir.

Modernizmin her yana sirayet ettiği ve toplumun içindeki bileşenlerin ‘birey’ olgusuyla yalnızlaştığı devirde Sait Faik okurları onda yakın bir yalnızlık hissi duyumsamaktadır. Toplum sorunlarını açık açık aktarmaktansa öykü içerisinde damıtması ve yalnızlaşan bireyin kitabı okurken sanki onunla sohbet eden birisi olduğunu hissetmesi yine Sait Faik’i dönemini aşan bir yazar yapmaktadır. Sanatçının ölümünden sonra annesi hazırladığı vasiyet ile yazarın eserlerinin telif hakkını Darüşşafaka Cemiyeti’ne bırakır. Aynı zamanda her yıl bir öykü yarışması düzenleyerek “Sait Faik ve Makbule Abasıyanık Hikâye Mükâfatı” verilmesi talep edilir. Yalnızca bu durum bile yazarın yaşamında sanatın ve sanata dair her şeyin ne denli vurgulu olduğunu gösterir niteliktedir. Ekonomik gerçeklikler ile entelektüel ruhun sıkışması kendisini dönüştüren dünya dinamiklerini kabul edip onları aşmasıyla gerçekleştirir. Bu minvalde yazarı toplum perspektifinde öne çıkaran ve sözü dinlenir bir kişi olmasını sağlayan onun hayata bakış açısı, düşünceleri ve davranışlarıdır. Sait Faik de bu açımda samimiyet vurgusunu yakalamış ve kendisine ait özgün bir imaj yaratmıştır. Yaratmış olduğu imaj içerisinde matbaa figürü olumsuz bir konumda bulunurken hikâyelerinin içeriği de onun modern kapitalist yazar figürüne tepkisel bir girişimi olarak okunabilir.

6. Özgürlüğün Somutlaşan Araçları ve Matbaanın Reddi

Sait Faik'in 1946 yılında yazdığı "Gramofon ve Yazı Makinesi" hikâyesi ilk kez 1950'de yayımlanan "*Mahalle Kahvesi*" kitabında yer alır. Yazar, hikâyede radyo ile gramofonu, matbaa ile yazı makinesini kıyaslar. Bu kıyaslama Sait Faik'in dünyayı algılama biçimine ışık tuttuğu kadar onun yazma eylemi karşısındaki tutumu hakkında da ipuçları verir. Kavramlar ve karşılaştırmalar üzerinden nostaljiye yakınlığını belirten Sait Faik Abasıyanık, "Gramofon ve Yazı Makinesi" hikâyesinde radyodan hiç hazzetmediğini aktarmaktadır. Kendi ifadesiyle odasında Paris'teki bir adamın konuşmasından hoşlanmaz. Başkalarının seçtiği müziği de dinlemek istemez. "*Okuyacağım kitabı nasıl kendim seçersem, dinleyeceğim güzel sesli kadını da ben seçmeliyim. Mektepte miyiz canım?*" (Abasıyanık, 2021: 66). Bu sözlerle radyoya karşı durduğu yeri gösterirken gramofonu satırlarında ince bir zevkle işler. Onu, radyodan ayrı tutarak arkadaş, dost, mütevazı bir eşya olarak niteler. "*Gramofon başlı başına, kendi namına bir medeni adamın zevk aletidir. İnsanoğlunun küçücük, temiz arzularına baş eğen, onun zevkini düşünen bir alettir*" (Abasıyanık, 2021: 68). Zaman içerisinde değerinin hatırlanıp tekrar ona dönüleceğini, modernleştirilmeye çalışılacağını belirterek bir nevi her şeyin aslına rücu edeceğini aktarmaktadır. "*Biz başka bir şeyiz, insanoğlu! Sen şimdi züppelik ediyorsun ama yarın yine bize döneceksin. Hercaimeşrep insanoğlu*" (Abasıyanık, 2021: 68). Bu karşılaştırmada gramofonun öncelenmesinin yazarın seçme özgürlüğü ile ilişkili olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Sait Faik'in sanat ve edebiyattaki genel yönelimine bakıldığında onun yazmayı da bir irade meselesi olarak algıladığı ve bu iradeyi duygusal saiklerin belirlediği anlaşılabilir. Yazmasam deli olacaktım, cümlesi bu açıdan insanı insan yapan seçme özgürlüğüne yapılmış bir atıf olarak okunmalıdır.

Yazık oldu tahayyüllerime, diyen yazar için radyo hayal kırıklığıdır. Rüya Akgün'ün Yüksek Lisans tezinde de belirttiği gibi "*anlatıcı, gramofonun bir düşünce yapısı olduğunu belirtmekle, onu kendine daha yakın bulmaktadır.*" Dolayısıyla bu karşılaştırma içinde gramofonun tercih edilmesi ilk olarak seçim özgürlüğüne bağlıdır. İkinci olarak anlık kayıt ve buna bağlı olarak ses kalitesi yazarın tercihini etkileyen unsurdur. Aslında yazarın hikâye boyunca üzerinde durduğu samimiyet ve bireysellik mevzusu müzik bahsinde de kendini gösterir. Müzik anlık yapılı ve teknolojinin girdabında oynanan 'ses' onu samimiyet uzamından ayırır. Radyo tam bu ayrımın eşiğinde beliren nesnedir. Oysaki Sait Faik, anlık olarak o hissiyatla kaydedilen eseri dinlemek ister.

Yazarın matbaa–yazı makinesi kıyaslamasının karşısına gramofon ve radyoyu konumlandırması sanatın şubeleri arasındaki birliği göstermesi açısından da değerlidir. Anlık yapılan müziğin aracısız kaydının bir hafıza alanı yarattığı, zaman ve mekânı içinde taşıdığını söylemek mümkündür. Bir zamanlar yaşamın her köşesinde olan gramofon gördüğü bu büyük ilgiyi radyonun çıkışıyla yitirmeye başlamıştır. Sait Faik'in hikâyesinde yer verdiği üzere Yedikule surlarında çingene kızının kucağında, köprübaşlarında, bir pazar sabahı Burgazada kayalıklarında gramofon varlığını gösterirdi. Öyle ki bu durum gazetelere, köşe yazılarına dahi konu olmuştur. Gökhan Akçura'nın "Radyo Katil, Gramofon Maktul!" yazısında bunun örneği görülmektedir.

"Daha 1935 yılında gazeteler durumu 'radyo salgını' olarak nitelendiriyordu. Üç dört yıl evvel gramofona övgüler düzen Fikret Feridun, durumun nasıl değiştiğini anlamaya, anlatmaya çalışıyor: İstanbul'da zaman zaman bir eğlence moda olur. Mesela bir zaman gramofonun hali ne idi? Bir zamanki dans salgınını unuttunuz mu? Her evde

bir gramofon durup dinlenmeden mütemadiyen dönen plaklar ve durup dinlenmeden -esrarengiz bir hastalığa tutulmuş gibi- zıp zıp sıçrayan insanlar. Ve şimdi İstanbul'un yeni oyuncağı da radyodur” (Akçura, 2019).

Sait Faik bu yeni oyuncağa karşı mesafesini net bir şekilde belli etmektedir. Hikâyesinde burjuva olmak hevesiyle yanıp tutuşan kadının kocasından radyo istemesi ve ona kavuşunca böbürlenmekten dinleyememesine yer vermesi bile bu mesafeyi nasıl işlediğini gösterir. *“Hanım da böbürlenmekten dinleyemez ki. Bin türlü kötülüklerde de kullanılır. (...) Daha daha insan muhayyilesini bozar o makine”* (Abasıyanık, 2021: 66). Radyo, zihinlerin estetik zevk örtüsünü kaldırıp onun yerine modern dönemin yapay ihtiyaçları olarak varlık göstermiştir. Bireyin radyonun bizatihi kendisine yönelmesinde bile var olan yapaylık, duyguların da körelmesine sebebiyet vermiştir. Bunun getirisi olarak yazarda kötü, soğuk, ciddi bir etki bırakması gramofonun karşısına da radyoyu çıkarmasının sebebini açıklar niteliktedir.

Anlatıcı, yazı makinesini överken matbaayı yermektedir. Bunun nedeni de radyoyu sevmemesiyle neredeyse aynıdır. Ona göre radyo nasıl kişiye bireysel seçimlerinde özgürlük tanımıyorsa matbaa da bu özgürlüğü sunmamaktadır. *Gutenberg'in Çırağı* kitabında aktarıldığı gibi keşişin söylemiş olduğu *“matbaa, tüm büyüüne rağmen o yaşamsal bağı kopardı”* (Christie, 2019: 59) ifadesi hikâyenin bağlantısıyla da önem taşır. Kuşkusuz Sait Faik'in de bahsetmiş olduğu bu bağ samimiyettir. Gramofona duymuş olduğu o nostaljik lezzet ile yazı makinesine duyduğu yakınlık bundan kaynaklıdır. *“Esası mühüre benzemez mi yazı makinesinin? İmza çikalı başını alıp giden mühüre. Yazı makinesi harflerin imzası gibi bir şeydir”* (Abasıyanık, 2021: 65). Mühür ve imza benzetmeleri bireyselliği çağrıştıran kelimelerdir. Yazarın bu bireyselliği yazı makinesine ithaf etmesi matbaanın sermaye etkisine girerek tüm dengeleri altüst etmesinden kaynaklanır. Oysaki yazı makinesinin böyle bir derdi yoktur. Kitle oluşturmaya çalışıp sayısal unsurların arasında boğuşmaya da niyeti yoktur. Sait Faik burada gelişigüzel yazmaların, bir döngüye girmemenin samimiyetini yakalamak ister. Üç dört yıl önce gramofona övgüler düzülmesi ancak şimdi değişen şartların mevcudiyetine dikkat çekilmesi matbaanın gelişmesi sonucu yayıncılık faaliyetlerinin patlamasıyla ilişkilendirilir. Artan yayınlar niteliksiz ürünleri de beraberinde getirir. Böylece radyo ve matbaa basmakalıp olmalarıyla benzeştirilmiştir. Sözlü kültürün getirisi olan kolektif taraf, baskı kültürünün bu yanını kırmak için Sait Faik hikâyelerinde sohbet havasında işlenmektedir. Yazarın hikâyesinde anlatıcıyla okuru sohbet havasında göstermesi baskı kültürünün kelimeleri bir alana sıkıştırmasının katılığına bir nevi red niteliğindedir. Kullanmış olduğu dil ile de matbuat dünyasına karşı durur ve bu reddi somutlaştırır. Yazarın kelimeleri nesne kılıfından sıyırmak amacıyla öykülerinde şiirsel bir tarz yakaladığı söylenebilir. Aynı zamanda birçok kişi sanatçıyı dilinin savrukluğuyla eleştirirken aslında bu savrukluk ona öykülerinde özgürlük alanı sunar. Tim Parks, *“E-Kitaplar Yetişkinler İçindir”* yazısında bu konuya değinmektedir. *“Matbaa makinesi yazıdan kişiselliği kaldırdığında hattatlığın kayboluşuna ağıt yakanlar olmuştu kesinlikle”* (Parks, 2021: 26). Kâğıda kalem ile yazı yazmak kişiliği belirginleştiren adeta ‘Buradayım’ dedirten bir yönelimdir. Matbaa ise kişiselliği kaldırarak onu şahsiyetsizleştirir. Bu işlemi bazen eleştirilenlerin yönelttiği oklarla yaparken bazen de sansürün etkisiyle yazara ya da okuyucuya zorunlu kılar.

Sait Faik, teknolojinin ruh ve dünya arasında yazarın yolunu uzattığını düşünür. Teknolojinin yarattığı yol, tütüncüye koşma mesafesinde bir yol değildir. Yazar, kalem ve kâğıda kavuşup yazma eylemine özgür bir şekilde geçeceğinin bilincindedir araya mesafe girmez ancak matbaa bunu yapamaz. Engeller vardır, zaman mefhumu, bürokrasi mefhumu

düşüncenin tohumunu köreltir. Yazarın “Gün Ola Harman Ola” hikâyesinde de bunu destekleyen ifadeler bulunur. Öykünün merkezinde yer alan Mercan Usta, el emeğine dayalı işinin ehli bir zanaatkârdır. Sait Faik’in hikâyesinde şirket sahiplerini, fabrika eşyaları üreten kişileri değil de Mercan Usta’yı işlemesi yazara romantik bir duyuş atfeder. Kahramanın para lafını duyunca kestirip atması, genç bir delikanlının sandığa yazı yazdırmak istediğini söyleyince buna pek yanaşmaması olayın seyrini etkiler. Ustanın “*Sen söyleyeceğini söyle. Ben ona göre bir şey düşünürüm. Yazdırmak istediğin yazıyı okumuş gibi olursun belki*” (Abasıyanık, 2014: 46) diyerek aslında sandığa bir ruh vermeye çalışması onun düşünce yapısını sunması açısından da dikkate değer. Yazar, tıpkı Mercan Usta’nın sandıklarına yaklaşması gibi gramofona ve yazı makinesine yaklaşır. Mercan Usta el emeğiyle sandığa çeşitli işlemler gerçekleştirirken düşünür, düşündükçe işler. Ustanın sandıklarının birbirinden farklı olması her birindeki hissiyatının farklı olmasından ileri gelir. Tekdüze değildir, özgündür. Anlatıcı onun reklama ihtiyacı olmadığını belirtirken değerli olan unsurun, şöhret peşinde koşmadan da alıcı tarafından bulunacağını aktarır. Zanaat sahibi olan Mercan Usta ile yazar kimliği ile öne çıkan Sait Faik arasında bu noktada benzerlik vardır. Sanat ve zanaat arasındaki ayrımların varlığı ikisini yaratım noktasında birleştirir. Nihan Kaya’nın “*Sanatçılığın ve yazarlığın herhangi bir iş, kariyer gibi olmadığını, bütün mesleklerden ayrıldığını söylüyor, sanatçılığı çok özel bir yere koyuyorum; ama bununla beraber, sanatın zanaatten sayılamayacağı düşüncesine de karşıyım*” (Kaya, 2019: 211) düşüncesi bu benzerliği vurguladığı nokta olarak okunabilmektedir.

Sait Faik sahici bir yaşanmışlık istemektedir dünya ile yazar arasında başka bir aracı istememesinin sebebi de budur. Vefa Taşdelen “Yazmak Eylemi” başlıklı yazısında bu ilişkiyi şöyle aktarır: “*Kalem yalnızca yazan bir nesne değildir; düşünen akıl, gören göz, hisseden yürek, kaygılanan vicdandır da. İyi niyetle yazarken dünya sanki kendi ürünüdür, sanki ellerimizde büyüyen, canımızdan can, ömrümüzden ömür kattığımız bir varlık olmaya başlar*” (Alver, 2019: 15). Yazarın zihnindeki yazma bilinci de bu şekilde işler. Kullanılan nesnelere kişinin ne olduğu ne düşündüğü hakkında yorum yapma fırsatı tanırken ‘neden bu nesne’ sorusunun altında Sait Faik için derin bir anlam yatar. O, Mercan Usta’nın sandıkta bulduğu anlamı kalem ve kâğıdıyla bulur. Yazar tanıklık ettiği olayları hikâye ederken tekrar o anları yaşamaktadır. “*Bu bakışla dünyanın pasif bir nesnesi olmaktan çıkar, varoluşun anlamını hissetmeye başlarız*” (Alver, 2019: 15). Dolayısıyla gramofon ile yazı makinesi bu hissi tatmasında bir araçtır.

Matbaanın Sait Faik üzerindeki etkisine bakıldığında bir yandan bireyselliğin taşlarını dizerken bir yandan da onu yıktığı görülür. Artık tekdüzeleşen sistemde kelimeler nesne olarak kullanılmaktadır. Katı olan her şey buharlaşır misali artık metalaşan kelimeler onun için zaten uçmuşdur. Yazarın realite ile hayal dünyasına ulaşmasını sağlayan yol, kâğıt ve kalemden geçer. Matbaanın bu minvalde erişimi zordur. Mekanik yapısıyla doğanın saflığına adapte olamaz, saf değildir. Yazarın radyoyu reddetmesi gibi matbaayı da reddetmesi bu açıdan kaçınılmaz olacaktır.

7. Ekonomik Çıkmaz İçerisinde Matbaa Unsuru

Gramofon ve Yazı Makinesi hikâyesini incelerken kaybolan bir bireyselliğin, samimiyetin, mührün izini sürmek elbette olanaklıdır. Ancak şunu da gözden kaçırmamalıyız ki Sait Faik, yazarlığı bir meslek olarak sürdürmektedir. Hâl böyle olunca ekonomik sıkıntıların kısılcığında bir matbaa- yazar ilişkisinden söz etmek gerekir. Sait Faik, her ne kadar maddi noktada desteğini ailesinden alıyorsa da hikâyelerini kitaplarda toplamaktan hoşlandığını belirtir ve

şöyle devam eder: “*Hem de elime beş on para geçiyor. Evet deve de kulak bile değil*” (Abasıyanık, 1993: 154). Yazar bu işi mecburiyet olarak görmez içini döktüğü bir dost olarak görür ancak “*bir yazarın kitap yazması için her zaman ekonomik bir desteğe ihtiyacı olmuştur. Hatta kitabın bizzat kendisinin ortaya çıkması için de paraya ihtiyaç vardır*” (Tüzer ve Hüküm, 2019: 94). Dolayısıyla yazarın hikâyelerini kitapta toplama zevki bile belli bir noktadan sonra bu döngüye dâhil olur.

Dönem bazında değerlendirilecek olursa mesleği yalnızca yazarlık olan kişinin yayınevlerinden aldığı küçük paralarla geçimini idame ettirmesi oldukça zordur. Hâl böyle olunca yazarlığın yanında öğretmenlik, bürokrasi işleri vs. kendisini gösterir. Günümüzde ise yalnızca yazarlık mesleğiyle geçinen kişilerin sayısı az değildir. Bu durumun dönemselsel olarak değişmesinin en önemli sebebi kitap piyasası içinde yazarı ve eseri ‘talep edilir’ hale getirmektir. Reklamlar, afişler, kapak tasarımları, düzenlenen paneller neticesinde ilginin yönlenmesi ekonomik açıdan yazarı beslemektedir. Maddi açıdan geçim kaygısı yaşamayan Sait Faik’i de ekonominin böyle bir açmazda bırakması matbaa teknolojisinin geleneksel hamilik sistemini alaşağı etmesiyle bağlantılıdır. Yeni bir yüze bürünen geleneğin içinde yazar, profesyonel bir biçimde çalışmak ve yazı yazmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla matbaa ve ekonomi ilişkisinde hamilik sisteminin yıkılmış olması kritik bir sürece denk gelmektedir. Modernizm toplumların yaşayış şeklini ve düşünce yapısını etkilediği gibi kitaplar ile de bu dönüşüme öncülük etmiştir. Sanatçı, anlatıcısına, matbaa için yalanların, dolanların makinesi dedirtirken bunun temelinde yatan bir kapitalizm döngüsünün var olduğu daha net görülmektedir. Matbaa ile yüksek maliyet düzeyine çıkarılan kitap yayımlatma birçok yazarı müşkül konuma sokmaktadır. Sait Faik’i ekonomik kaygılar içerisinde matbaaya düşman eden unsurları anlayabilmek için bu mekanik nesnenin oluşturduğu endüstri kaskacını göz önünde tutmak gerekir.

Matbaa sonrası gelişmeler öncelikle halkın ihtiyaçlarıyla çeşitlenmiştir. Kitapların ciltlenmesi ve bu kitapların soylu insanların elinde gezmesi sanatı/edebiyatı boş zaman uğraşı olarak görmelerinden ileri gelmektedir. “*Robert Escarpit’e göre 18. yüzyıl öncesinde edebiyat sadece aristokrasi ile ilişkilendirilen bir vaktidir. Üstelik bu dönem de edebiyat ‘yapılmaz’ ; ona sahip olunur*” (Tüzer ve Hüküm, 2019: 29). Sait Faik bu ifadenin ‘kendisini anlatabilme gayesi’ kısmında durmaktadır. Bu romantik isteği gerçekçi süreçler ile sekteye uğrarken Sait Faik’i de kitap yayımlatma ya da satışını yaptırmada türlü güçlükler içinde bırakmıştır. Çünkü modern dönemde matbaa fabrika gibi girişimcilik unsuru sayılmıştır. Kitapçıların açılması ve vitrin telaşına düşülmesi sanatçı da şöyle dile gelmektedir: “*ama artık kitapçının önünden geçerken içeriye girmek korkunç azaplı bir hal alır. Yine de girersin. Hiç kitaptan söz açmadan çıkanlara bakarsın*” (Abasıyanık, 1993: 155). Yazarın sözünü ettiği bu sıradanlık ve iç acıtıcı durum karşısında sanatçılar, sermayenin çalışan işçisi haline gelmektedir ve okur artık ‘müşteri’ pozisyonunda görülmektedir.

Yazarın ‘korkunç azap’ duyduğu bu hâl içinde okurun tüketici rolüne bürünüp etkin okurdan ayrıldığı görülmektedir. Vitrinde kalma telaşını kitap kapaklarına yansıtan matbuat dünyası piyasa oyunları içinde olup Sait Faik’in düşünce yapısına zıt bir şekilde işlemektedir. Yazar piyasa oyunlarına girmek istemese de onun etkilerinden herkes payına düşeni almaktadır. Çünkü üretimin olduğu bir yerde tüketimin kaçınılmazlığı söz konusudur. Artık ticarete dönüşen ve kendisine bir piyasa yaratan kitap endüstrisi attığı her adımda etiketleriyle birlikte. Sait Faik’in “*Yaşasın Edebiyat*” başlıklı yazısında da bu konuya genişçe yer verilmiştir. “*Bir sürü hikâye bırakırsınız. İçinden sizin en*

sevmedikleriniz seçilir. Hiç hoşlanmadığınız bir isim kapağa yerleştirilir. Hâlbuki siz bundan iki sene evvel o kitabınızın ismini düşünmüş, bulmuş, hatta bir kitapçık da ilan etmişsinizdir” (Abasıyanık, 1993: 156). Burada yazar olarak söz hakkı kalmamış, eserin macerası okur istekleriyle çeşitlenmiştir. Belli bir süre bireye ait olan eser matbaa ile toplum nezdinde piyasa değeriyle incelenmeye çalışılmaktadır.

“Matbaa nedir ki? Yalanların, dolanların, şantajların, hırsızlıkların, kötülüklerin, bayağılıkların aleti. İsteddiği kadar saatte binler, on binler çıkarıyorum desin. İsteddiği kadar kesip biçip atsın. Kendini bir şey sansın. Her zaman kötülerin, bayağuların eline ve kucağına atılmaya hazır bir histerik kadından başka bir şey değildir” (Abasıyanık, 2021: 69).

Yazarın kötüler ve bayağular olarak ifade ettiği matbuat camiası sermaye piyasasına boyun bükerek talep doğrultusunda ilerler. Ya da bir başka aşama olarak talebi kendisi yaratır. Yazarın matbaayı ekonomik boyutta olumsuzlamasının bir başka sebebi de onun benimsemiş olduğu hikâye türü ile ilgilidir. Sait Faik’in hikâyelerinde bir olay akışı olmaması hayatın içinden bir kesit sunması merak duygusunu ön plana almadığından matbaanın ortaya çıkardığı asıl gayeye yani merak unsuruna ters düşmektedir. Merak, okuru dürten unsur olacak okur da piyasayı canlı tutacaktır. Merak unsurunun yönlendirici etkisinin bu denli kuvvetli olması ve Sait Faik’in eserlerinin temelini bunun oluşturulmaması da ona gelen eleştirileri gündemde kılar. 1952 yılında ilk kez Varlık’ta yayınlanan “Hikâyecinin Kaderi” başlıklı yazısında bu durumu şöyle aktarır:

“Bana bir gün bir gazete patronunun mahdumu; Birader, dedi, öyle hikâyeler yaz ki, adam sinemaya gittiği zaman film başlamadan evvel bir çırpıda okuyuversin. Kadın bir taraftan patlıcan kızartsın, bir taraftan seni okusun. Ben böyle yazı isterim. Yok, balıkçı Ahmet’le Sivri Ada’da midye yerken herif sana hayatını anlatmış, sen de balıkçının hayatını anlatmışsın. Ne yapsın balıkçının hikâyesini patlıcan kızartan ev kadını?” (Abasıyanık, 1993: 175).

Patronlar tarafından ısmarlama metinler verilmesi yazarın özgürlüğünün kapitalizm tarafından kısıtlanmasıdır. Ekonomi, yazar ve matbaa üçgeninde bahsedilen hamilik sisteminin yarattığı boşlukları özel şirketler ve patronlar doldurmuştur. Buna ek olarak devlet politikaları, sansürler de matbaaya ve ekonomiye yansımaktadır. Cemal Süreya’nın 1967 yılında yazmış olduğu “Yazarın Devletle İlişkisi” yazısı 1940-1950’leri açıklar niteliktedir. Yazarda gözlenen devletten uzak olma hali o dönem sanatçıların geneline hitap eder. Yazar ve devlet ilişkilerinde “devlet yöneticileri önce yazarı önemsememeye sonra da tehlikeli görmeye başladıkları görülür. (...) Sözgelimi Yahya Kemal’in diplomatik pasaportla yolculuk ettiği birçok dış ülkede Sait Faik bir serseri işlemi görmüştür” (Süreya, 2015: 60). Dikkat çeken bu kıyaslama devletin ‘yazar’ politikasıyla çeşitlenen hususlarda yazarın konumunu belirlediğini gösterir. Sansür de bunun bir parçasıdır. Yazarın Medarı Maişet Motoru eserinin sansüre uğraması ve birçok öyküsünden kaynaklı mahkemeleri aşındırması onun yazar profili olarak nasıl algılanacağını da etkiler. Sait Faik, ailesinin maddi desteğiyle bu eseri yayımlamış olsa da sansüre uğramış olması ve toplatılması onun yaratmış olduğu ürünün bireysellikten çıkıp tekrar piyasa lehine döndüğünü gösterir. Bu bağlamda Sait Faik’in “Gramofon ve Yazı Makinesi” hikâyesinde vurguladığı matbaa reddinin arka planda okuması ekonomik ve bireysel faktörler üzerinden olmaktadır.

8. Sonuç

Tanzimat Dönemiyle birlikte tanışılan roman ve hikâye türü önemli aşamalar kat ederek günümüzde yankı uyandıran büyük eserlere dönüşmüştür. Öykücülük serüveninde olaya dayalı hikâyelerde kamçılanan merak duygusu, gözlem gücünün sakinliğinde anlatmaya dayalı hikâyeler ile kurulmuştur. Durum öykücülüğünün temsilcisi olan Sait Faik Abasıyanık kişiliğiyle ve birçok eseriyle gündeme gelmiş ‘Ada’lı yazar olarak tanınmıştır. Bu çalışmada yazarın matbaanın konumu/matbaacılık faaliyetlerine bakış açısı “Gramofon ve Yazı Makinesi” hikâyesi öncülünde ve diğer hikâyelerinden de destek alınarak incelenmiş olup öyküdeki objelerin birbirini tamamlar nitelikte olduğu görülmüştür. Bu nesnelere ardında sosyolojik unsurlar yatmakta ve sanatçı da bunlara ciddi eleştiriler getirmektedir. Anonim bir yazı aracı olarak matbaa, el yazması geleneğinin de desteklediği bireyselleşmeyi mevcut kılarken aynı zamanda bu yönelimi metalaştırarak yıkan bir güçtür. Sait Faik hikâyesinde ilk olarak metalaşma kavramını ele almaktadır. Gramofon ve radyonun varlığı ve birbirine tezatlığı söz konusu olduğunda o gramofona kapısını aralar. Diğer yandan yazı makinesi ve matbaa kıyaslaması da hem bu bireyselliğin yıkılması-var olması hem de hayatı devam ettirmekte mecburiyeti simgeleyen ekonominin tartışılmaz gerçekliği üzerine kurulmuştur.

Kaybolan hamilik sistemi, patron egemenliğinde okur profilinin müşteri profiline dönüşmesi gibi sebepler yazarın matbaaya tavır almasının bir diğer sebebini oluşturur. Ekonomik kaygılar sermaye piyasasının kısılcasına takıldığında matbaa makinesine duyulan tavır netleşmektedir.

Dünü ve bugünü şekillendiren, günümüzde dijitalleşme adıyla kendisini dönüştüren matbaa tüm eksi ve artılarıyla Sait Faik tarafından eleştirisi yapılmış bir konudur. Bu eleştiri alenen sebepler sunularak yapılmamış ancak gerek yazarın hayatından gerek kitap piyasasında durduğu konumdan ve “Gramofon ve Yazı Makinesi” hikâyesi bağlamında kullanmış olduğu nesnelere yola çıkarak yazar-matbaa hakkında düşünceleri irdelenebilmektedir.

Makale Bilgi Formu

Makale Bilgisi: Makale özgün bir araştırma makalesidir.

Yazarların Katkıları: Çalışmanın tek bir araştırmacısı/yazarı vardır. Tüm katkı kendisine aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Tek bir araştırmacı yazar olduğu için çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı Bildirimi: Dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakları yazarlara aittir ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayınlanmaktadır.

Destekleyen/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu, özel veya kar amacı gütmeyen kuruluştan hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu araştırma metinler üzerinde gerçekleştirildiğinden etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır. Herhangi bir intihal tespit edilmemiştir.

Kaynakça

- Abasıyanık, S. F. (1993). Balıkçının Ölümü – Yaşasın Edebiyat. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Abasıyanık, S. F. (1993). Yazıcılığın Yirminci Senesi, içinde, Balıkçının Ölümü-Yaşasın Edebiyat.(s.158-161). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Abasıyanık, S. F. (2014). Son Kuşlar. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, S. F. (2016). Medarı Maişet Motoru. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, S. F. (2021). Mahalle Kahvesi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akçura, G. (2019, 19 Mayıs). Radyo Katil, Gramofon Maktul// <https://manifold.press/radyo-katil-gramofon-maktul>. Adresinden erişildi.
- Akgün, R. (2021). Sait Faik Abasıyanık Hikâyelerinde Kötümserlik. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Alver, K. (2019). Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri. (Editör: Köksal Alver) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aytaç, G. (2005). Edebiyat ve Kültür. Ankara: Hece Yayınları.
- Christie, A. (2019). Gutenberg'in Çırağı. İstanbul: Maya Kitap.
- Escarptı, R. (1993). Edebiyat Sosyolojisi. (Yazıcı, Ali Türkay. Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güler, A. F. (2022). Sait Faik Abasıyanık'ın "Meserret Oteli" Hikâyesinde Belirsizlik Alanları ve Boşlukları Doldurmak. *Türük*, no.28, 137-148.
- Hüküm, M. (2019). Hakikat Yolcusundan Daktiloya Bir Dönüşüm: Yazarlığın Değişimi. *Bizim Külliye*, (79), 60-63.
- Tüzer, İ. ve Hüküm, M. (2019). Edebiyat Sosyolojisi – Edebiyata Sosyolojiden Bakmak. Ankara: Akçağ.
- Ong, J. W. (2020). Sözlü ve Yazılı Kültür – Sözü'nün Teknolojileşmesi. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kavaz, İ. ve Kanter, B. (2022). Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinde Çevre – İnsan İlişkisinin İzdüşümleri. Ünser, Halil İbrahim (Editör), *Türk Edebiyatında Çevreci Düşünce içinde* (ss. 101 – 124), Ankara: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Kaya, N. (2019). Yazma Cesareti – Acının Yaratıcılığa Dönüşümü. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Korat, G. (2022). Dil, Edebiyat ve İletişim. İstanbul: Everest Yayınları.
- Parks, T. (2021). Ben Buradan Okuyorum- Kitapların Değişen Dünyası. İstanbul: Metis Yayınları.
- Süreya, C. (2015). Papirüs'ten Başyazılar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.